

ZÁSAHY RAKOUSKÉ VLÁDY DO VŠEOBECNÝCH VOLEB DO ŘÍŠSKÉ RADY V ROCE 1907 /ZÁKON A SKUTEČNOST/

Václav Pokorný

Dne 30. ledna 1907 byl v Říšském zákoníku vyhlášen císařský patent z téhož dne o rozpuštění poslanecké sněmovny říšské rady a soubor zákonů, jímž byla uskutečněna pokrokovými složkami společnosti dlouho očekávaná volební reforma, kterou se v rakouské polovině dualistické monarchie zavádělo "všeobecné, přímé, rovné a tajné" hlasovací právo.¹⁾

Volební reformě předcházel boj, který vedla dělnická třída a jiné složky obyvatelstva téměř 40 let. Závěrečná podoba, v níž se objevila v úředních dokumentech, plně neuspokojovala. Byla omezena na muže, stanovila dosti vysoký věk pro nabytí aktivního a pasivního hlasovacího práva a hlavně nepřinášela skutečnou rovnost státních občanů tím, že zvýhodňovala některé národy na úkor druhých,²⁾ stejně jako venkovské obyvatelstvo proti obyvatelstvu měst a průmyslových míst a okresy s převahou buržoazních voličů proti dělnickým volebním okresům.

Vzbudila však přesto velké naděje v širokých vrstvách obyvatelstva, které od zákonodárního orgánu, jenž měl být zvolen na jejím základě, očekávaly splnění řady naléhavých národních a sociálních požadavků.

Úspěšné dovršení zápasu za všeobecné hlasovací právo v Rakousku umožnila aktivita dělnictva a ostatních pokrokových složek společnosti povzbuzená úspěchy ruské revoluce a vývojem dalších událostí v Rusku v letech 1905 a 1906.³⁾

1) Soubor zákonů, jimiž byla provedena volební reforma, zahrnoval zákon č. 15 ř. z. o změně některých částí základního státního zákona z 21. prosince 1867 o říšském zastupitelstvu, zákon č. 16 ř. z. o numeru clausu pro panickou sněmovnu, zákon č. 17 ř. z. o řádu pro volby do poslanecké sněmovny říšské rady a zákon č. 18 ř. z. o shromažďování a ochraně volební svobody.

2) K tomu srv. A. S r b , Šedesát let českého zápasu 1848-1908, Praha 1908, str. 278.

3) K vlivu ruské revoluce roku 1905 na boj dělnictva za všeobecné hlasovací právo zejména O. K o č e d o v á , První ruská revoluce a její ohlas v českých zemích,

Rakouská vláda, v jejímž čele stál obratný a trpělivý vyjednávač Dr. Max V. svobodný pán B e c k ,⁴⁾ jehož vážnost a autorita dovršením volební reformy v politickém životě předlitavské části monarchie značně stoupla, nepřihlížela volebnímu boji nečinně. Úkoly, jaké ji v nové sněmovně čekaly, svou povahou naznačovaly, že jejich parlamentní projednávání a schválení bude velmi složitou záležitostí. Vedle státního rozpočtu na rok 1907 a kontingentu branců na týž rok stála vláda před projednáním státoprávních a hospodářských problémů spojených s rakousko-uherským vyrovnáním, komplexu, jehož schvalování v říšské radě se stávalo každých deset let stále obtížnějším. Vyrůstaly i požadavky vojenské správy,⁵⁾ které znamenaly zvětšené zatížení státní pokladny a uvalovaly na obyvatelstvo nová, obtížná finanční břemena.

Při projednávání složitého a závažného zákonodárného programu se chtěla rakouská vláda opírat o většinu složenou z buržoazních stran tří největších a nejvýznamnějších národů, Němců, Poláků a Čechů. Z toho vyplývala její koncepce i pro volby v českých zemích, kde si přála zvolení co největšího počtu kandidátů občanských, umírněných českých a německých politických stran, kteří by s křesťanskými sociály a německými liberály z alpských zemí utvořili spolu s polskými buržoazními poslanci, sdruženými v Polském klubu, vládní většinu. Zvláště aktivně se zasazoval ministerský předseda o dohodu mezi německými tzv. svobodomyšlnými stranami (hlavně německou pokrokovou a německou lidovou stranou) o vzájemné podpoře v užších volbách.⁶⁾ V Praze působil k obdobné dohodě mezi německými tzv. svobodomyšlnými stranami a křesťanskými sociály místodržitel v Čechách Karel hrabě Coudenhove.⁷⁾

Volební řád do poslanecké sněmovny říšské rady poskytoval vládě a jejím podřízeným úřadům řadu možností zasahovat do přípravy voleb a ovlivňovat výsledky volebního aktu. První příležitostí k tomu mohly být volební seznamy, které sestavovali starostové obcí a měst a jež

Praha 1955 a Prameny k revolučnímu hnutí a ohlasu první ruské revoluce v českých zemích v letech 1905-1907, Rok 1905. K vydání připravila O. Kodedová s kolektivem, Praha 1962; k vlivu ruských událostí na požadavek všeobecného hlasovacího práva zejména dokumenty č. 383, 395 a 401.

4) K osobnosti ministerského předsedy Dr. Maxe Vladimíra svob. pána Becka srv. J.C. A l l m a y e r - B e c k , Ministerpräsident Baron Beck, Wien 1956, zejména str. 122n., R. S i e g h a r t , Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht, Berlin 1932, zvl. str. 93n., Z.V. T o b o l k a , Politické dějiny čsl. národa od roku 1848 až do dnešní doby, díl III., část 2., Praha 1936, str. 427-428.

5) F. Conrad v o n H ö t z e n d o r f , Aus meiner Dienstzeit, díl I., str. 65.

6) Státní ústřední archiv Praha, fond MRP/R, 1907/55, Beck posl. Dr. Karlu Urbanovi, Vídeň, 20.5.1907, koncept.

7) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 19.5.1907, orig.

obsahovaly jména osob oprávněných k volbě (§ 11 volebního řádu). Spornou otázkou těchto seznamů byla velmi často délka usedlosti v obci, která musila činit alespoň jeden rok, aby osoba tam nabyla způsobilosti k výkonu volebního práva. Mnohým voličům, zejména z řad členů sociální demokracie, však představitelé obecní správy, většinou stoupenčí agrární strany na venkově a národní strany svobodomyslné (mladočeské) ve městech, se snažili délku usedlosti upřít. Tento postup zavdával příčinu k reklamacím, o nichž rozhodovala v první instanci okresní hejtmanství (§ 12 cit. zákona). Mnoho stížností bylo podáno proti postupu při vydávání voličských průkazů, opravňujících voliče k přístupu k volebním urnám.⁸⁾

Choulostivým bodem rakouského volebního zákonodárství byli volební komisaři (§ 17 volebního řádu), zodpovědní za průběh celého volebního aktu, kteří byli jmenováni pro každé volební místo (Wahlort) okresním hejtmanstvím, v zemských hlavních městech a ve městech se zvláštním statutem zemskými politickými úřady, a to převážně z řad politického úřednictva. Námitky mohlo vyvolávat složení a působení volebních komisí (§§ 16 - 21 volebního řádu), z nichž většinu členů jmenovala obecní a městská zastupitelstva a v nichž jednoho dalšího člena jmenovali volební komisaři. Zbývajících členů volilo plenum volební komise spolu s volebním komisařem.

Nejvýznamnějším problémem voleb v Rakousku byla však nedostatečná ochrana tajnosti voleb. Zákon předepisoval sice v § 27 volebního řádu, že volič má po ověření totožnosti a předložení voličského průkazu odevzdat předsedovi volební komise vyplněný, složený hlasovací lístek, a ten jej má nerozložený vhodit do urny. Těmito ustanoveními byla tajnost volby zaručena jen v poslední fázi volebního aktu. Zákon ji nerozšiřoval na dobu od doručení voličského průkazu a hlasovacího lístku, které obstarávaly orgány obecné nebo městské správy, do příchodu voličova do volební místnosti. V této době bylo lze vyžadovat od voliče ke kontrole vyplněný hlasovací lístek, aby se mohlo zjistit, pro koho bude volič hlasovat. Této situace využívali často zaměstnavatelé u dělníků a zaměstnanců ve městech i na venkově a nadřizení u státních a jiných veřejných úředníků a zřízenců.⁹⁾

8) O. K o d e ř o v á a kol., Prameny k revolučnímu hnutí a ohlasu první ruské revoluce českých zemích v letech 1905-1907, dok. č. 464 uvádí, že české místodržitelství samo odhadovalo počet všech reklamací podaných v Praze z důvodů nesprávného zápisu do voličského seznamu na 42 000, tj. asi polovinu celkového počtu voličů zapsaných v pražských volebních okresech (Praha I.-VIII.).

9) V Německu musely být volební lístky z bílého papíru a nesměly být označeny jakýmkoliv zevním znamením. K zajištění tajnosti voleb se podle volebního řádu do říšského sněmu z 28. dubna 1903 (§§ 11 a 15) musely tyto lístky vkládat ve vedlejší místnosti do obálek, opatřených razítkem a takto vhazovat do urny. K tomu zejména P. L a b a n d, Deutsches Staatsrecht, Das öffentliche Recht der Gegenwart, 3. Auflage, Band I., Tübingen 1907, str. 72.

Příležitost k námitkám dávala i ustanovení volebního řádu o průběhu voleb a vyhlášení jejich výsledků (§§ 29-31). Volební komise byla před započítáním volebního aktu povinna se přesvědčit, zda je urna prázdná. Po jeho skončení měly být sečteny odevzdané hlasy. Za zvoleného byl ve všech královstvích a zemích zastoupených na říšské radě s výjimkou Haliče¹⁰⁾ prohlášen kandidát, který získal více než polovinu platných odevzdaných hlasů. Nedosáhl-li žádný kandidát předepsané většiny, konala se užší volba mezi dvěma kandidáty, kteří dostali v prvním kole největší počet platných hlasů.

Přes jasná a celkem jednaznačná ustanovení byly, jak později ukázaly námitky proti průběhu a výsledkům voleb, zákonné předpisy v mnoha případech porušovány.

Rovněž bylo zneužíváno ustanovení §§ 14 a 15 volebního řádu, podle něhož měl volič právo požadovat za hlasovací lístek ztracený nebo nepoužitelný lístek náhradní, který mu měl být poskytnut buď orgány městské nebo obecní správy nebo vydán předsedou volební komise. V důsledku tohoto ustanovení musily mít samosprávné úřady a okresní hejtmanství i volební komise zásobu hlasovacích lístků, jichž bylo možno zneužít.

I.

Předvolební boj byl mimořádně dlouhý; začal vlastně již na podzim 1906, kdy bylo jisté, že nové volby podle všeobecného hlasovacího práva budou provedeny nejpozději během prvního pololetí dalšího roku. V českých a alpských zemích skončil dne 23. května 1907 provedením užších voleb. V jeho průběhu byly v českém i německém buržoazním táboře učiněny neúspěšné pokusy o společný postup stran uvnitř obou národních bloků a o jejich koncentraci.¹¹⁾ Tyto pokusy však ztroskotaly, protože se ani české ani německé občanské strany nemohly dohodnout o počtu mandátů, které by měly na každou z nich připadnout.

Volební boj byl v celém Předlitavsku velmi ostrý a zúčastnilo se ho kromě kandidátů různých politických stran i mnoho "nezávislých" uchazečů o poslanecký mandát.

První kolo voleb, které proběhlo kromě Haliče a Dalmácie dne 14. května 1907, skončilo vítězstvím sociální demokracie. V českých zemích bylo v něm zvoleno 22 českých sociálních demokratů, naproti tomu

10) Pro Halič platily zvláštní předpisy volebního řádu.

11) Národní Listy č. 19, 19.1.1907; Právo lidu č. 4, 4.1.1907; č. 14, 14.1.1907, č. 20, 20.1.1907, č. 53, 22.2.1907.

mladočeši prošli v prvním kole jen čtyři,¹²⁾ Pro sociální demokracii bylo odevzdáno v celoříšském měřítku kolem 25 % všech platných hlasů.¹³⁾ Agitační činnost sociálních demokratů měla mimořádné úspěchy v českých volebních okresech mezi zemědělským obyvatelstvem. Někteří sociálně demokratičtí poslanci byli zvoleni v okresech, kde byla průmyslového obyvatelstva menšina a v řadě volebních okresů, považovaných za zemědělské, přišli do užší volby s agrárníky s určitým náskokem v počtu odevzdaných hlasů v prvním kole. Pro sociální demokraty hlasovala většina domkářů a baráčníků. Sociální demokracie se stala nejsilnější českou stranou nejen v městských, ale i ve venkovských okresech. Její předáci nabyli z volebních výsledků v roce 1907 dojmu, že český venkov je stejně vnímavý k cílům jejich hnutí jako městský proletariát.¹⁴⁾

Ve vládních kruzích se úspěchy sociální demokracie celkem očekávaly, ovšem na některé činitele působily velmi tísnivě. Místodržitel v Čechách hr. Coudenhove byl sice otřesen vysokým počtem mandátů sociálních demokratů, ale současně se domníval, že vzestup této strany by mohl v rakouském veřejném životě znamenat zmírnění národnostního boje.¹⁵⁾

Beckova vláda se snažila podporou tzv. umírněných národních stran, k nimž počítala především německé strany - pokrokovou, agrární a lidovou a z českých stran - mladočechy a agrárníky, v užších volbách zabránit pokud možno zvolení většího počtu sociálních demokratů do poslanecké sněmovny. Tento postoj vládních míst nepřekvapuje, protože sociální demokraté byli odpůrci vlády a kritizovali existující společenský řád. Nemenší úsilí věnovaly v českých zemích vládní kruhy tomu, aby zabránily zvolení přívrženců radikálních nacionálních a státoprávních směrů obou národů. Vláda vynaložila mnoho prostředků na to, aby se do vídeňské sněmovny nedostaly některé osobnosti českého a německého politického života, které nebyly z různých důvodů ve Vídni v oblibě.

Výsledky prvního kola všeobecných voleb vzbudily mimořádnou aktivitu ministerského předsedy a několika členů jeho kabinetu, která se přenášela i do hlavních měst českých zemí. Byla v tom patrná snaha po zkorigování výsledků voleb dne 14. května a po posílení pozic kandidátů buržoazních stran v užších volbách. Ve Vídni panovalo přesvědčení, že cíle bude možno dosáhnout tím, že se kandidátům umírněných

12) K tomu srv. zejména A. S r b , l.c., str. 287-288.

13) Oesterreichische Statistik, 84.Band, Statistik der Reichsratswahlen im Jahre 1907

14) F. M o d r á č e k , Nový parlament, Akademie roč. 11, 1906/07, str. 263.

15) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 21.5.1907, orig.

buržoazních stran dostane ze strany vlády a jí podřízených úřadů podpory. Za nejohroženější z těchto stran byli úřady považováni kandidáti strany mladočeské, z německých příslušníci německé strany lidové. Za velký úspěch považovala vláda to, že v prvním kole nebyl zvolen ani jeden všenněmec.¹⁶⁾

V době mezi prvním kolem všeobecných voleb a užšími volbami se za aktivního spolupůsobení ministerského předsedy dohodli zástupci agrární strany a národní strany svobodomyšlné, poslanci Karel Prášek a český ministr krajan ve vládě Beckově Dr. Bedřich Pacák, že se obě strany budou vzájemně podporovat v užších volbách proti kandidátům sociální demokracie. Ministerský předseda, když oznamoval tuto zprávu do Prahy, poznamenal, že obě strany budou musit ovšem zastavit tiskovou kampaň proti sobě a vzájemné útoky na své představitele.¹⁷⁾ Požádal při téže příležitosti českého místodržitele, aby všude tam, kde o to agrárníci nebo mladočeši požádají, vydaly jejich stoupencům příslušné úřady náhradní hlasovací lístky.¹⁸⁾ České místodržitelství rozeslalo na základě pokynu ministerského předsedy podřízeným úřadům směrnicí, aby okresní hejtmané byli co nejblahovolněji nakloněni kandidátům obou stran.¹⁹⁾

Těsně před užšími volbami požádal ministr Dr. Pacák ministerského předsedu, aby se pokusil vůdce rakouské sociální demokracie Dr. Viktora Adlera pohnout k tomu, aby vedení strany dalo sociálně demokratickým voličům pokyn hlasovat v užších volbách v českých volebních okresech pro ohrožené kandidáty mladočeské strany. Za ohrožené byly zejména považovány kandidatury ministra obchodu Dr. Fořta ve volebním okrese č. 10 (Královské Vinohrady 1), Dr. Josefa Herolda ve volebním okrese č. 11 (Královské Vinohrady 2) a profesora Dr. Jaromíra Čelakovského ve volebním okrese č. 21 (Mladá Boleslav a města v Pojizeří).²⁰⁾ Beck žádanou intervencí patrně provedl, čemuž nasvědčují výsledky užších voleb, v nichž byli všichni tři jmenovaní mladočeští poslanci zvoleni. Ještě několik dní před tím považovalo české místodržitelství výhlídky Heroldovy za nepříznivé pro jeho neoblíbenost a nevhodný způsob agitace, kterou prováděl jeho syn.²¹⁾ Dr. Herold sám si byl své obtížné situace vědom. Upozornil po prvním kole voleb ministra Dr. Pacáka na to, že v užší volbě odevzdají patrně nižší státní

16) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck arcivévodovi Františku Ferdinandovi d'Este, Vídeň, 15.5.1907, koncept telegramu.

17) K tomu srv. zejména Venkov č. 112, 14.5.1907 a č. 115, 17.5.1907.

18) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept.

19) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 19.5.1907, orig.

20) SÚA Praha, fond MK/R, 257/1907, Pacák Beckovi, Vídeň 22.5.1907, koncept

21) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 19.5.1907, orig.

úředníci a zřizenci, jmenovitě poštovní a železniční zaměstnanci, kteří tvořili na Vinohradech důležitou složku obyvatelstva, hlasy jeho národně sociálnímu protikandidátovi Slámovi a otázel se ho, zda by nebylo možno z Vídně působit na státní zaměstnance a napomoci jeho zvolení do říšské rady.²²⁾ Z dalšího jeho dopisu Pacákovi je patrné, že byl informován o tom, že se sociální demokraté v užší volbě pravděpodobně zdrží hlasování, čímž umožní jeho volbu. K obtížnému postavení mladočeského kandidáta ve volebním okrese Královské Vinohrady 2 přispěla značná pasivita přívrženců této strany.²³⁾

Zvolení Dr. Kramáře ve volebním okrese č. 33 v Čechách (Německý Brod, Humpolec, Chotěboř, Pelhřimov a další města v jihovýchodních Čechách) bylo považováno ve vládních kruzích za jisté. Jeho odpůrcem v užší volbě byl sociální demokrat. Neúspěšný národně sociální kandidát z prvního kola doporučil svým voličům, aby své hlasy odevzdali v užší volbě Dr. Kramářovi. Agitaci pro zvolení Dr. Kramáře za poslance prováděl v jeho volebním okrese hlavně mladočeský starosta města Německého Brodu Dr. Šubrt, který se zaměřoval hlavně na živnostníky.²⁴⁾ Podle názoru místodržitele Coudehnova měli v užších volbách mnohem lepší vyhlídky na zvolení čeští agrárníci a zástupci národní strany katolické než mladočeši. Hr. Coudehnove se domníval, že by v užších volbách mohli v Čechách získat agrárníci 12 mandátů a národní katolíci 7 mandátů,²⁵⁾ kdyby se navzájem tyto strany podporovaly.

Značnou část činnosti nejvyšších vládních kruhů i nižších podřízených orgánů státní správy pohltily akce namířené individuálně proti některým osobnostem českého i německého politického života v českých zemích. Dnešního pozorovatele naplňuje podivem, kolik energie, času a nepochybně i finančních prostředků bylo vynaloženo na to, aby se do říšské rady nedostal posl. Vojtěch hrabě Sternberg, osobnost v českém politickém životě osamocená, sloužící svými vystoupeními v secesní budově na vídeňské Ringstrasse spíše k obveselení svých kolegů a diváků na galerii než k vážné parlamentní práci. Neoblibu dvorských kruhů si způsobil hr. Sternberg hlavně svými výroky proti císařově způsobu vlády, které učinil po svém zvolení do říšské rady v roce 1904.²⁶⁾

22) Archiv Národního musea, Pozůstalost Dr. Bedřicha Pacáka, Herold Pacákovi, Praha 16.5.1907, orig.

23) ANM, Pozůstalost Dr. Bedřicha Pacáka, Herold Pacákovi, Praha, 19.5.1907, orig.

24) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, okr. hejtman Matějka Coudehnovovi, Německý Brod, 18.5.1907, opis

25) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudehnove Beckovi, Praha, 17.5.1907, orig.

26) Císař hr. Sternbergovi zazlival patrně nejvíce jeho výroky v 379. schůzi poslanecké sněmovny říšské rady. Podle těsnopisného protokolu tehdy Sternberg prohlásil, že "říše klesla hluboko a hluboko klesl i panovník. Kdysi kvetoucí stát se stal

Akce proti Sternbergovi byla zahájena mnohem dříve než proti komukoliv jinému z řad kandidátů poslanectví v říšské radě a i dříve než se vůbec počalo uvažovat o intenzívnější podpoře určitých kandidátů. Počátkem dubna 1907 uložil ministerský předseda Dr. Beck českému ministru krajanovi Dr. Pacákovi, aby prošetřil situaci v Sternbergově volebním okrese a podal mu zprávu. Dr. Pacák projednal tuto záležitost za svého pobytu v Praze v době zasedání českého zemského sněmu s místodržitelem Coudenhovem, kterému sdělil, že mladočeši považují za nejlepšího protikandidáta proti Sternbergovi pražského advokáta Dr. Aloise Rašína. Coudenhove při této příležitosti přislíbil Pacákovi, že se pokusí přimět české agrárníky, aby ve Sternbergově volebním okrese č. 42 (venkovské obce okresů Česká Skalice, Úpice, Police a části okresů Jaroměř a Dvůr Králové) nestavěli vlastního kandidáta. Dr. Rašín se však po určitém váhání rozhodl kandidaturu nepřijmout.²⁷⁾

S blížícími se volbami se stupňovala aktivita státních orgánů od vídeňského prezidia ministerské rady a českého krajského ministerstva po okresní hejtmanství ve Sternbergově volebním okrese. Jeho protikandidáty se posléze stali agrárník Jozek a sociální demokrat Zych. Postavení Sternbergovo bylo nicméně považováno za velmi silné. Nejaktivněji pro něho agitoval redaktor jeho časopisu Lidové listy JUC. Mourek a ředitel jeho panství Varmuža z Častolovic.²⁸⁾ Brzy se ukázala potřeba intenzívnější agitace ve prospěch agrárního kandidáta. Ministr Dr. Pacák požádal ministerského předsedu o vyslání většího počtu agitátorů do Sternbergova volebního okresu a netajil se tím, že si agitace vyžádá větších peněžních obnosů. Ze strany Dr. Becka se mu dostalo ujištění, že krytí zvýšených nákladů nebude problémem. Ministerský předseda také zařídil, že se do čela agitace proti Sternbergovi zapojil jeden nejmenovaný vedoucí hospodářský úředník správy císařského rodového majetku ve Smiřicích.

Pražské místodržitelství dalo v zájmu porážky hr. Sternberga ve volbách pokyn okresním hejtmanům, aby ve svých okresech aktivně zasedovali do předvolebního boje. Dne 5. května 1907 uložilo okresnímu hejtmanovi v Náchodě, místodržitelskému radovi Dvořákovi, aby navští-

státem žebračským (Bettelstaat). Na Františka Josefa nikdo nevěří. Všude vládne korupce". Sternberg je "proti bandě, která vykořisťuje dvouhlavého orla". V monarchických státech se stává, že za některých panovníků klesají, za jiných se dostávají nahoru". Výroky Sternbergovy vyvolaly okamžitou repliku ministerského předsedy Dr. barona Gautsche. Viz Stenographisches Protokoll, Haus der Abgeordneten, XVII. Session, 379. Sitzung, den 13. Februar 1906, S. 34166-34169.

27) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pacák Coudenhovovi, Vídeň, 8.4.1907, koncept. K charakteristice Pacákově srv. V. V a n ě ě k , České právníctví za kapitalismu, Praha 1953, str. 70.

28) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 9.5.1907, orig.

vil pod záminkou inspekční cesty obce soudního okresu Česká Skalice, který patřil do Sternbergova volebního okresu. Okresní hejtman Dvořák během cesty pohovořil se starosty, o nichž se domníval, že mají důvěru voličů a dospěl k názoru, že Sternberg získá při volbách dostatek hlasů. V českoskalickém okrese pro něho velmi aktivně agitoval starosta obec Velká Jesenice statkář Hofman, kterému Sternberg učinil řadu příslibů. Podle mínění okresního hejtmána Dvořáka bylo velkou chybou, že se agrární kandidát Jozek přišel do volebního okresu představit až velmi pozdě. Hejtmanovi se podařilo získat několik starostů pro agitaci proti Sternbergovi. Místodržitelství rada Dvořák neopomněl žádnou příležitost, aby Jozkovu kandidaturu nedoporučil a snažil se Sternbergovi klást do cesty různé drobné administrativní překážky. Konstatoval v závěru své zprávy místodržitelství přece jen jistou ztrátu popularity, kterou si podle jeho mínění způsobil Sternberg svým vystupováním na říšské radě a útoky proti panovníkovi.²⁹⁾

Pod záminkou kontroly stavu příprav na volby navštívil broumovský okresní hejtman řadu obcí soudního okresu Police nad Metují. Konal v tomto městě úřední den a pohovořil se starosty a učiteli, které považoval převážně funkcí volebních komisařů. Dospěl k závěru, že by bylo poměrně snadné získat okres Police nad Metují pro agrárníky, kdyby byl proti Sternbergovi býval postaven známější a přitažlivější kandidát. Starostové se v rozhovoru s okresním hejtmanem vyjadřovali značně skepticky. Vyslovovali obavy, aby nakonec nebyl v jejich volebním okrese zvolen sociální demokrat a proto byli ve své většině odhodláni hlasovat, ač neradi, pro Sternberga. To však neměnilo nic na jejich úsudku o hraběti, kterého považovali za dobrodruha a měli mu za zlé jeho postoj k císaři. K agitaci pro Jozka se okresnímu hejtmanovi z Broumova podařilo získat pouze 2 řídící učitele.

Okresní hejtman ve Dvoře Králové, který navštívil v rámci akce proti zvolení hr. Sternberga do říšské rady okres Jaroměř, poodhalil poněkud roušku tajemství kolem úspěchů poslance hr. Sternberga ve veřejném životě. Podle mínění některých voličů v jaroměřském okrese napomáhala Sternbergovi "atmosféra strachu", která se vytvořila kolem jeho osoby. Královédvorský okresní hejtman při své cestě zjistil, že v okrese Jaroměř nemá nikdo odvalu vystoupit veřejně proti Sternbergovi. Nabyl dojmu, že voličstvo je Sternbergem hypnotizováno a že by ani neváhalo v krajním případě použít v jeho prospěch násilí. Z toho důvodu proti němu nevystoupil žádný významnější agrárník. Sternberg trávil část doby před volbami v Egyptě, kam byl nucen se uchýlit, aby se vyhnul trestnímu stíhání pro urážku panovníka a odkud posílal pří-

29) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, okr. hejtman Dvořák Coudenhovovi, Náchoď, 10.5.1907, opis

vržencům i odpůrcům ve svém volebním okrese pohlednice, čímž si získal řadu nových přívrženců. Dokázal získat pro svou stranu i část duchovenstva, jemuž se zalíbil tím, že několik dní před rozpuštěním říšské rady hlasoval pro zákon o kongruence.³⁰⁾

Přes veškerou snahu představitelů státní moci ve volebním okrese nebyla Sternbergova pozice mezi voličstvem oslabena. Nepodařilo se ani působit na místní klerus, přestože do akce proti Sternbergovi byl zapojen i královéhradecký biskup Dr. Doubrava. Jmenovaný církevní hodnostář se na žádost místodržitele Coudenhova obrátil na vikáře ve Sternbergově volebním okrese a jejich prostřednictvím na kněžstvo. Prohlašoval, že Sternberg není kandidátem katolických organizací, protože se vyslovoval proti císaři. Poměrně nejpříznivěji se Sternbergova situace jevila v okrese jaroměřském, kde byl vliv biskupův na katolické organizace slabý.³¹⁾ Tři dny před prvním kolem voleb označoval místodržitel Coudenhove do Vídně, že se nedá počítat s úspěchem agrárního protikandidáta Sternbergova³²⁾ a dne 14. května 1907 se dostal Sternberg do užší volby se sociálním demokratem Zychem. Také v době mezi prvním kolem voleb a užší volbou úsilí vládních kruhů o zabránění volbě posl. hr. Sternberga do poslanecké sněmovny říšské rady nepolevilo. Ministerský předseda se znovu obrátil na českého místodržitele a požádal ho naléhavě, aby učinil všechny kroky potřebné k tomu, aby Sternberg nebyl zvolen.³³⁾ Sám nabyl po poradách s představiteli různých politických stran dojmu, že se sociální demokraté pokusí Sternberga v užší volbě porazit. Byl přesvědčen, že mladočeši a agráři budou hlasovat pro sociálně demokratického kandidáta a chtěl se dokonce pokusit o získání klerikálů, které chtěl přemluvit, aby se buď zdrželi hlasování nebo aby hlasovali pro sociálního demokrata.³⁴⁾ Pro kandidáta sociálně demokratické strany se měli, jak chtěl Beck, vyslovit ve Sternbergově volebním okrese také zaměstnanci císařských roduvých statků v okolí. V užší volbě dne 23. května 1907 byl však hr. Sternberg zvolen poněkud značnou většinou.³⁵⁾

Moravským záležitostem se z vládní strany dostávalo v roce 1907 mnohem menší pozornost než českým. Převaha občanských stran se ve volbách až na některé vysloveně dělnické volební okresy předpokládala. Představitelům státní moci na nejvyšších místech ve Vídni záleželo

30) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 10.5.1907, orig.

31) SÚA Praha, MK/R, 328/1907, Pacák Beckovi, Vídeň, 8.4.1907; opis dopisu biskupa Dr. Doubravy Pacákovi

32) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 11.5.1907, orig.

33) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 15.5.1907, koncept telegramu

34) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept

35) K volbě Sternbergově srv. F. F r e u n d , Das österreichische Parlament, Wien 1907, s. 285.

jmenovitě na výsledku voleb v českém volebním okrese na Moravě č. 19 (venkovské obce okresů Moravská Ostrava - Nový Jičín, Fulnek, Frýdek, Rožnov), kde kandidoval redaktor František Tomášek, novinář a známý sociálně demokratický menšinový pracovník ve Vídni. Pozice sociální demokracie byla v tomto okrese považována za velmi silnou, nicméně se však na úředních místech považovala volba některého kandidáta z řad občanských stran za možnou. Proti Tomáškově vystupoval jako oficiální agrární kandidát okresní školní inspektor Mrňuk, ale kandidovali tam také dva další kandidáti blízcí agrární straně jako nezávislí, a to učitel Hromádka a Dr. Bedřich hrabě Deym. Hromádku podporovalo hlavně pokrokové učitelstvo, Deym se mohl opírat také o národní katolíky, jejichž programu stál blízko. Kandidatury obou těchto osobností vrhaly zvláštní světlo na některé osobní a politické vztahy v českém občanském táboře na Moravě. Hromádku podporoval velmi vlivný činitel v kraji, zvěrolékař a statkář Antonín Vahala z Palačova u Nového Jičína, kterého hr. Deym připravil kdysi o místo delegáta do moravské zemské zemědělské rady za okres novojičínský.³⁶⁾ Z kandidátů občanských stran se cítil zvláště ohrožen Dr. Otakar svobodný pán Pražák, který kandidoval za moravskou národní stranu (staročeskou) v českém volebním okrese č. 6 (Hodonín, Kyjov, Strážnice, Uherské Hradiště, Uherský Brod). Od moravského místodržitelství se mu dostalo podpory na volební účely ve výši 2 500 rakouských korun ze státních prostředků.³⁷⁾

Na Moravě vyvinuly rakouské úřady zvláštní úsilí na to, aby v českém okrese na Moravě č. 4 (Rožnov, Vsetín, Vizovice, Zlín, Valašské Meziříčí a další města na Valašsku) byl zvolen v užší volbě klerikální kandidát Povondra, ucházející se o mandát s podporou živnostnictva, proti prof. Masarykovi. Ohledně této volby dal správce moravského místodržitelství baron Pillerstorff přísné pokyny okresnímu hejtmánovi ve Valašském Meziříčí jako hlavním městě zmíněného volebního okresu, aby byla Povondrovi zajištěna co nejširší podpora. Baron Pillerstorff také požádal úspěšné kandidáty národně katolické strany, působící v okolí, řídicího učitele Kadlčáka a faráře Valouška, kteří byli zvoleni již v prvním kole, aby působili mezi voliči ve prospěch Povondrův. Vyhledky Povondrovy byly přesto v Brně na místodržitelství považovány za nepříznivé, protože bylo pravděpodobné, že sociální demokraté odevzdají v užší volbě své hlasy prof. Masarykovi. Pillerstorff se snažil ministerského předsedu přesvědčit, aby učinil ve prospěch Povondry zákrok u majitelů dvou největších továren ve Vsetí-

36) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pillerstorff Beckovi, Brno, 7.4.1907, orig.

37) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pillerstorff Beckovi, Brno, 20. 1907, orig.

ně a okolí "První rakouské společnosti na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva Joseph und Jakob Kohn" a sklárny, náležící firmě S. Reich und Co., jejichž ředitelství bylo ve Vídni. Správce moravského místodržitelství chtěl prostřednictvím vedení obou továren přesvědčit židovské úředníky společností a dělníky, kteří v prvním kole hlasovali pro sociálně demokratického kandidáta, aby v užší volbě odevzdali hlasy pro Povondru nebo aby se zdrželi hlasování.³⁸⁾

Českých kandidatur bylo ve volbách v roce 1907 ve Slezsku jen několik. Zemský prezident baron Heinold se přimlouval zvláště za podporu dosavadního mladočeského poslance, rady vrchního zemského soudu Václava Hrubého, který kandidoval ve volebním okrese č. 12 (venkovská obce okresů Frýdek a Polská Ostrava). Hrubý byl ohrožen nejen sociálním demokratem, nýbrž i přívrženci radikálních českých stran. Heinold považoval Hrubého za umírněného politika, hodného podpory a požádal ministerského předsedu pro něho o finanční podporu ve výši 1 500 - 2 000 rakouských korun. Hrubý byl nemajetný a od své strany obdržel na volební účely jen 500 korun.³⁹⁾

Někteří čeští buržoazní poslanci, ucházející se o mandáty ve všeobecných volbách v roce 1907, se domnívali, že vláda nedbala dostatečně zájmů konzervativního voličstva. Poslanec Dr. Žáček upozornil ministerského předsedu Dr. Becka, že v den před volbami, 13. května 1907, byli na Hané povoláni na cvičení záložníci 54. pěšího pluku a 13. zeměbraneckého pluku v Olomouci. Tím byli pobouřeni konzervativní voliči, protože záložníci patřili téměř výlučně ke stoupencům agrární strany, takže se proto nemohli zúčastnit volby a odevzdat své hlasy proti sociální demokracii. Posl. Dr. Žáček žádal, aby záložníkům/byl povolen odklad alespoň do 15. května.⁴⁰⁾ Ve své odpovědi byl ministerský předseda nucen uznat, že se v této záležitosti ukázala být vojenská správa silnější než civilní. Na četná upozornění z řad kandidátů a voličů vláda požádala vojenské úřady, aby záložníkům poskytly přiměřenou dovolenou k účasti na volbách, avšak vojenská správa nemohla již své dřívější dispozice změnit.⁴¹⁾

Také v německých krajích Čech a Moravy se před užšími volbami oživila činnost státních orgánů. Ministerský předseda byl nepochybně vůči německým politikům iniciativnější než vůči českým. V období mezi prvním kolem a užšími volbami svolal poradu německých občanských stran do Vídně, na níž se jejich zástupci dohodli, že se budou vzájemně

38) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pillerstorff Beckovi, Brno, 20.5.1907, orig.

39) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Heinold Beckovi, Opava, 20.4.1907, orig.

40) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Žáček Beckovi, Olomouc, 10.5.1907, orig.

41) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Žáčkovi, Vídeň, 13.5.1907, koncept

podporovat všude tam, kde se jejich kandidáti dostanou do užší volby se sociálními demokraty. Poradě nebyl přítomen žádný německý agrárník ani německý radikál z Čech. Němečtí radikálové byli na poradě zastoupeni pouze Dr. Sommrem ze Slezska, který přislíbil, že vedení jeho strany dá svým stoupencům v Čechách příslušné pokyny. Mimo rámec porady projednal ministerský předseda záležitost vzájemné podpory německých občanských stran s německým agrárníkem, poslancem Dr. Schreinerem. Z rozmluvy s ním nabyl dojmu, že němečtí agrárníci nebudou spolupráci německých občanských stran klást v užších volbách překážky.⁴²⁾ Beckovi se také podařilo dosáhnout dohody mezi německými tzv. svobodomyšlnými stranami a křesťanskými sociály o vzájemné podpoře v Čechách. Bylo dohodnuto, že křesťansko-sociální voliči, kteří neměli naději, že se jejich kandidáti dostanou ve velké většině volebních okresů v Čechách do užší volby, budou v českých volebních okresech č. 83 (Duchcov, Hrob, Bílina a dalších průmyslových místech v severočeském uhelném revíru), č. 86 (Chomutov, Přísečnice, Vejprty, Hora sv. Šebestiána) č. 94 (Český Krumlov, Kaplice, N. Hradý, Vimperk, Volary, Prachatice, N. Bystřice, Vyšší Brod) a č. 98 (Varnsdorf město a soudní okres Varnsdorf) hlasovat pro kandidáty německých svobodomyšlných stran a že voliči těchto stran za to odevzdají v užší volbě ve volebním okrese č. 99 v Čechách (Rumburk město a soudní okres Rumburk) své hlasy pro křesťansko-sociálního kandidáta. Místodržitel Coudenhove se snažil o to, aby se před užšími volbami zlepšil poměr římsko-katolických biskupů k německým svobodomyšlným stranám, jmenovitě k německé straně pokrokové.⁴³⁾

Ještě před zmíněnou poradou dal ministerský předseda českému místodržiteli pokyn, aby v Čechách před užšími volbami vycházelo místodržitelství a okresní hejtmanství vstříc německým občanským stranám, zejména těm, které v prvním kole zaznamenaly nejnepříznivější výsledky, především německé straně pokrokové. Zdůraznil, že mu záleží zejména na tom, aby se do příští poslancecké sněmovny dostali čelní představitelé této strany, dosavadní říšští poslanci Dr. Karl Urban a Dr. Anton Pergelt. Hr. Coudenhove měl podle jeho příkazu působit k tomu, aby přívrženci stran, které se v německých krajích Čech nedostaly do užších voleb, podporovali kandidáty tzv. německých svobodomyšlných stran.⁴⁴⁾

V některých německých volebních okresech v Čechách záleželo v užších volbách na postoji voličů z řad českých menšin. Německý ministr

42) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 17.5.1907, koncept

43) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 15.5.1907, koncept telegramu

44) SÚA Praha, MK/R, 665/C7, Beck Pacákoví, Vídeň, 20.5.1907, orig.

krajan Prade požádal prostřednictvím ministerského předsedy českého ministra krajana Dr. Pacáka o intervenci, aby čeští voliči v německých volebních okresech hlasovali v užších volbách pro kandidáty německých svobodomyšlných a jiných občanských stran. Ministru Prademu šlo jmenovitě o podporu německého agrárníka Jessera ve volebním okrese č. 111 v Čechách (venkovské obce soudních okresů Duchcov, Bílina, Horní Litvínov, Hora sv. Kateřiny) proti českému sociálnímu demokratu Asterovi. Vláda se pokoušela zajistit německým občanským stranám hlasy voličů české národnosti v pohraničních krajích také prostřednictvím státní železniční správy. Ředitelstvím státních drah v německých městech v Čechách bylo uloženo, aby působila na české železničáře a pokusila se je přimět k tomu, aby volili v užších volbách kandidáty německých svobodomyšlných stran nebo alespoň aby nehlasovali pro sociální demokraty.⁴⁵⁾ Sociálně demokratický tisk vytýkal Čechům v pohraničních německých volebních okresech, že hlasovali pro německé občanské kandidáty a připomněl jmenovitě, že se čeští agrárníci zasloužili o zvolení zmíněného německého nacionálního agrárníka Jessera. Podle vídeňského listu Arbeiterzeitung získal v Mostě německý radikál Dr. Herold již v prvním kole voleb nejméně 1 000 českých hlasů a ve venkovských obcích okresu Most dopomohly hlasy českých nacionálů ke zvolení německého radikála proti českému sociálnímu demokratovi Jarolímovi.⁴⁶⁾

Ministerského předsedu požádalo před užšími volbami několik prominentních zástupců německých svobodomyšlných stran v Čechách o podporu. Učinil tak zejména poslanec Dr. Karl Urban dopisem z 19. května 1907. Baron Beck ve své odpovědi poukázal na dřívější ujednání mezi německými občanskými stranami a ujistil ho, že podle jeho informací se němečtí radikálové rozhodli v užší volbě odevzdat své hlasy na jméno Dr. Urbana za předpokladu, že se podaří přesvědčit voliče německo-pokrokové strany ve volebním okrese č. 86 (Chomutov a další města v Krušnohorské oblasti), aby hlasovali v užší volbě pro německého radikála Rafaela Pachra.⁴⁷⁾

Další významní představitelé německého veřejného života v Čechách, německý pokrokář dvorní rada Dr. Adolf Bachmann a německý agrárník, dřívější poslanec ústavněvěrného velkostatku na říšské radě a zemském sněmu království Českého, Dr. Josef Maria Baernreither, se ocitli ve svých zápačeských volebních okresech ve svízelné situaci a požádali prostřednictvím českého místodržitele ministerského předsedu o inter-

45) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Derschattovi, Vídeň, 17.5.1907, koncept

46) Akademie roč. 11/1906/07/, str. 265-266, cit. článěk Modráčkův

47) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Urbanovi, Vídeň, 20.5.1907, koncept

venci u vedení křesťansko-sociální strany ve Vídni. Její úspěch byl však jen částečný. S pomocí křesťanských sociálů byl zvolen pouze Dr. Bachmann, Dr. Baernreither však podlehl v užší volbě německonacionálnímu kandidátovi Erdmannu Spiesovi.⁴⁸⁾

V českých volebních okresech byla nadměrná pozornost věnována výsledkům voleb v okrese, kde kandidoval Vojtěch hrabě Sternberg. Němenší energii vynakládaly vládní orgány na to, aby se do příští sněmovny nedostal významný předák německé radikální strany Karl Hermann Wolf,⁴⁹⁾ který kandidoval v německém volebním okrese v Čechách č. 95 (Trutnov, Broumov, Králíky, Lanškroun), kde byl jeho hlavním odpůrcem německý pokrokář Dr. Eppinger. Do boje proti Wolfovi a za zvolení Eppingra byli zapojeni stejně jako v českém volebním okrese Sternbergově především okresní hejtmané. Situace Eppingrova nebyla v trutnovském volebním okrese příznivá. Někteří přívrženci jeho strany se domnívali, že svým bojem proti Wolfovi připravuje německé pokrokáře v jiných volebních okresech o hlasy německých radikálů v užších volbách, na jejichž hlasy byli v některých případech německo-pokrokoví kandidáti odkázáni. Mezi stoupenci německé strany pokrokové se vyskytly i názory, že by se Eppinger měl proto kandidatury vzdát.

Místodržitel Coudenhove považoval situaci v Eppingrově volebním okrese téměř za beznadějnou a zvolení Wolfovo za více než pravděpodobné. Optimisticky se domníval, že Eppinger má zajištěny hlasy sociálních demokratů a bylo mu známo, že jako kandidát stojí velmi o podporu Čechů ve svém volebním okrese. Podle informací okresního hejtmana v Žamberku, místodržitelského rady rytíře Vojáčka, který v souvislosti s užší volbou navštívil Králíky, hrozilo nebezpečí, že se Češi v tomto městě zdrží hlasování. Místní sociální demokraté se rozhodli nehlasovat pro Eppingra, dokud nedostanou souhlas ústředí ve Vídni. Rytíř Vojáček se horlivě snažil, aby zvolení Wolfovu zabránil. V rozhovoru se starostou Králík, Kretschmerem, nabyl dojmu, že němečtí radikálové ve městě, k jejichž předním zástupcům starosta patřil, neměli o jeho činnosti proti Wolfovi ani tušení.⁵⁰⁾ Podpora křesťanských sociálů Eppingrovi byla v Králíkách pochybná. Ministerský předseda učinil opatrně pokus, aby přiměl křesťanské sociály a Čechy k podpoře Dr. Eppingra, avšak o výsledku si nedělal iluze.⁵¹⁾

Velmi aktivně proti Wolfovi vystupoval okresní hejtman v Lanškrou-

48) SÚA Praha, MRP/R. 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 21.5.1907, orig.

49) Němečtí radikálové byli v soudobých pramenech nazýváni také volnými všenněmci (Freie Alldeutsche)

50) SÚA Praha, MRP/R. 1907/55, okr. hejtman Vojáček Coudenhovovi, Žamberk, 18.5.1907, opis

51) SÚA Praha, MRP/R. 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept

ně Dr. rytíř Komers. Za nejspolehlivější odpůrce Wolfovy považoval sociální demokraty, kterým se snažil vycházet všemožně vstříc a jejich důvěru, jak byl přesvědčen, získal. Češi ujistili Komerse, že budou v užší volbě volit Eppingra. O pravdivosti jejich ujišťování Komers nepochyboval, protože je několikrát hájil proti terorismu Wolfových stoupenců. Podle názoru okresního hejtmána v Lanškrouně závisel postoj Čechů v Eppingrově volebním okrese hlavně na ústupcích ve školské otázce v Trutnově. O křesťanských sociálech v Lanškrouně sděloval okresní hejtmán, že v severovýchodních Čechách netvoří žádnou organizovanou politickou stranu, takže mohl vykonávat nátlak jen na některé osoby. Na voliče by mohlo působit duchovenstvo. O německých liberálech, oporách Dr. Eppingra, napsal do Prahy, že trpěli nedostatkem agitátorů, kdežto německo-radikální stoupenci Wolfovi jich měli k dispozici alespoň sto. Pro Eppingra agitoval volební výbor a na agitaci v jeho prospěch se podílela i správa státních statků. Podle informací okresního hejtmána Komerse nedostal Eppinger hlasy některých učitelů, kteří byli na něho rozezleni pro jeho hlasování v záležitosti učitelských platů před rozpuštěním minulé poslanecké sněmovny.⁵²⁾

Proti bezvýhradné podpoře, již se ze strany vlády dostalo kandidátům německých svobodomyšlných stran a křesťanským sociálům, byl postoj vládních kruhů ke kandidátům německých radikálů rozporný. Viděli jsme již, jak se ministerský předseda ujal úkolu umožnit volbu jejich kandidátovi, vídeňskému redaktorovi Rafaelu Pachrovi v městské skupině chomutovské. Baron Beck se však zasedil také o volbu německo-radikálního kandidáta Dr. Šl. Mühlwerta v českém volebním okrese č. 90 (Falknov, Locket a další města a průmyslová místa v horním Poohří), který narazil v užší volbě na sociálně demokratického protikandidáta Seitze. V zájmu zajištění této volby intervenoval baron Beck u předáka křesťansko-sociální strany dvorního rady Dr. Gessmanna. Požádal ho, aby doporučil, křesťansko-sociálním voličům ve falknovském volebním okrese, aby v užší volbě podporovali Mühlwerta, který měl podle mínění ministerského předsedy naději, že bude podporován i všenněmci.⁵³⁾

Zástupci všenněmeckého hnutí byli ve všech volebních okresech, kde kandidovali, předmětem nepřátelských akcí ze strany představitelů státní moci. Vláda se hlavně snažila zabránit tomu, aby ve venkovských obcích soudního okresu Cheb nebyl zvolen jeden ze zakladatelů tohoto hnutí, poslanec rytíř Schönerer. Byla důvodná obava, že v užší volbě bude Schönerer zvolen proti svému sociálně demokratickému protikandi-

52) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, okr. hejtmán Komers Coudenhovovi, Lanškroun, 17.5.1907, opis

53) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Gessmannovi, Vídeň, 20.5.1907, koncept

dátovi hlasy německých agrárníků. Proti hlasateli hesel "Los von Rom" a "Heil Hohenzollern!" byl ve vládních kruzích tak velký odpor, že ministerský předseda chtěl působit na křesťanské sociály, aby v užší volbě hlasovali pro sociálního demokrata.⁵⁴⁾ Na agitaci proti Schönererovi přispěl český místodržitel určitým peněžním obnosem.⁵⁵⁾

Obdobně jako Schönererovi se vedlo v sousedním volebním okrese č. 97 (Aš) jeho bývalému stoupenci Eduardu šl. Stranskému. Tento poslanec byl jedním z německých radikálů, jejichž zvolení do říšské rady nebylo žádoucí. Šl. Stransky patřil k nemnohým poslancům, proti jejichž zvolení se ministerský předseda zasazoval s nemenší vehemencí než proti zvolení hr. Sternberga a K.H.Wolfa. Týden před prvním kolem uložil českému místodržiteli zařídit vše potřebné, aby se Stransky do nové sněmovny nedostal. Odpor vysokých státních činitelů proti zvolení šl. Stranského byl tak velký, že byli ochotni podporovat jeho sociálně demokratického protivníka. Sociální demokraté nabízenou pomoc vlády přijali⁵⁶⁾ a obdrželi od okresního hejtmana v Chebu na pokyn českého místodržitele 1 000 volebních lístků pro první kolo. O stejný počet hlasovacích lístků požádali ministerského předsedu i pro užší volbu. Baron Beck s tímto požadavkem souhlasil a uložil místodržitelství v Praze, aby žádosti vůdce rakouské sociální demokracie Dr. Adlera vyhovělo.⁵⁷⁾ Ministerský předseda byl ochoten zajistit v Aši dělnictvu ochranu před zaměstnavateli, kteří nutili dělníky, aby jim před volbami ukazovali hlasovací lístky vyplněné na jméno posl. šl. Stranského.⁵⁸⁾

Na Moravě měla vláda zvláštní zájem jen na zvolení dvou zástupců německých svobodomyšlných stran, vůdce německé lidové strany posl. Dr. Chiariho a německého pokrokaře Dr. Stephana Lichta.

Situace Dr. Chiariho v německém volebním okrese č. 8 (Rýmařov, Moravský Šumperk, Osoblaha, Frenštát a další města na moravsko-slezských hranicích) nebyla před užší volbou nikterak příznivá. Velmi aktivně se o jeho zvolení zasazoval správce moravského místodržitelství baron Pillerstorff. Projednal Chiariho záležitost s okresními hejtmany z Rýmařova a Moravského Šumperka, prohodil možnosti jeho podpory z české strany s posl. Dr. Adolfem Stránským a přislíbil i intervenci u brněnského biskupa, aby farním úřadům uložil podporovat kandidaturu posl. Dr. Chiariho. Intenzívně pro něho agitovali v jeho volebním

54) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 3.5.1907, koncept

55) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Coudenhove Beckovi, Praha, 5.5.1907, orig.

56) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Adler Beckovi, Vídeň, 8.5.1907, orig.

57) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 17.5.1907, koncept telegramu

58) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 3.5.1907, koncept

okrese i křesťanští sociálové.⁵⁹⁾ Dr. Chiarí byl do říšské rady v užší volbě zvolen.

Jednoduchou záležitostí nebylo ani prosazení volby Dr. Lichta, na jehož zvolení měl z politických důvodů zvláštní zájem ministerský předseda.⁶⁰⁾ Baron Pillerstorff ho ujistil, že jeho přání tlumočil okresnímu hejtmánovi v Moravské Ostravě, který, jak psal do Vídně, "je zkušeným a dlouholetým politickým úředníkem a zařídí vše, co bude nezbytné, aby se dosáhlo vytčeného cíle".⁶¹⁾ Ministerský předseda chtěl mít volbu Dr. Lichta zajištěnu i prostřednictvím jiných resortů a proto se obrátil na ministra vnitra Dr. barona Bienertha s upozorněním, že ministerstvu spravedlnosti došly stížnosti sociálních demokratů na ovlivňování jejich voličů ve Vítkovicích. Tlumočil mu i názor Dr. Lichta, že by nebylo žádoucí vyřizovat stížnosti sociálních demokratů příliš rychle, protože by se tím mohl u občanských voličů vzbudit pocit nejistoty.⁶²⁾ Baron Beck požádal ministra železnic Dr. šl. Derschattu, aby ve spolupráci se správou Severní dráhy zabránil tomu, aby se v Lichtově volebním okrese při užší volbě neopakovala prudká agitace železničářů ve prospěch sociálně demokratického kandidáta, která předcházela prvnímu kolu voleb.⁶³⁾

Stoupenci Dr. Lichta projevovali během volební kampaně značnou nervozitu. Obviňovali úřady na Moravě, že nedostatečně podporují občanské strany ve volbách. Předmětem jejich stížností se stal postup okresního hejtmanství v Moravské Ostravě, které nařklí z nadržování sociálním demokratům, jejichž zástupce byl hlavním Lichtovým protikandidátem v prvním kole i v užší volbě. Podle jejich informací vydalo zmíněné okresní hejtmanství sociálně demokratickým agitátorům několik set hlasovacích lístků za údajně ztracené. Když se o podobnou akci pokusila skupina úředníků vítkovických železáren, dostali jako náhradu každý jen jeden hlasovací lístek. Stěžovatelé ihned podali o tom hlášení do Vídně.

Ministerský předseda reagoval na stížnost tak, že vydal neprodleně správci moravského místodržitelství instrukci, v níž zdůraznil, že náhrada může být poskytnuta pouze tomu, kdo lístek opravdu ztratil. Vyslovil obavy, že by sociální demokraté mohli náhradních hlasovacích lístků použít k manipulacím s hlasy. Vítkovický případ vzbudil prý dojem, že podřízené úřady nadržují sociálním demokratům, což působí

59) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pillerstorff Beckovi, Brno, 20.5.1907, orig.

60) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Pillerstorffovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept

61) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Pillerstorff Beckovi, Brno, 20.5.1907, orig.

62) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Bienerthovi, Vídeň, 21.5.1907, koncept

63) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Derschattovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept

demoralizačně na voliče, kteří se rozhodli odevzdat své hlasy kandidátům občanských stran. V kruzích buržoazních voličů vzniklo prý přesvědčení, že ve Vítkovicích stačila pouhá stížnost sociálně demokratických agitátorů ministerstvu spravedlnosti a u okresního soudu v Moravské Ostravě již bylo proti úředníkům vítkovických železáren zahájeno řízení. Stížnosti občanských stran proti postupu sociálně demokratických agitátorů nebyly podle mínění ministerského předsedy zdaleka vyřizovány tak rychle. Slabošský postup úřadů odrazuje, jak za to měl baron Beck, občanské voliče, kteří se cítili ve volební kampani velmi znevýhodňováni. Jako příklad rychlé a účinné akce ve prospěch občanských stran uvedl zásah ministerstva železnic a ředitelství Severní dráhy, aby se čelilo agitaci železničářů při volbách dne 14. května 1907. Baron Beck vyslovil mínění, že za volební komise by měla okresní hejtmanství jmenovat spolehlivé policejní úředníky, protože složení volebních komisí má na průběh a výsledky voleb velký vliv nejen v Haliči, nýbrž i v jiných zemích. Jako projev slabosti hodnotil to, že okresní hejtmanství v Moravské Ostravě jmenovalo do volebních komisí ve svém okrese paritně zástupce sociální demokracie i občanských stran.⁶⁴⁾

II.

Omezenost zachovaných zpráv nám znemožňuje, abychom s odstupem více než 70 let mohli určit iniciátory činností, které směřovaly k ovlivnění výsledků prvních voleb provedených v českých zemích na základě všeobecného hlasovacího práva a zjistit podíl, který na nich měli hlavní ústavní činitelé. Jmenovitě nelze zjistit, jakou úlohu měl v předvolebním dění ministerský předseda Dr. baron Beck, který v aktovém materiálu týkajícím se postoje vládních kruhů k volbám v roce 1907 vystupuje jako hlavní osoba. Nemůžeme tedy s jistotou říci, zda k prováděným akcím dával sám podnět nebo zda jen uváděl ve skutek úmysly a záměry nejvyšších představitelů státní moci. O jejich podílu na zásazích ústředních orgánů a jim podřízených úřadů prameny mlčí; s jistotou však můžeme říci, že o podnikaných akcích byl císař František Josef I. alespoň v českých zemích informován a že aktivitu projevenou v tomto směru kladně hodnotil.⁶⁵⁾

64) SÚA Praha, MRP/R, 1907/55, Beck Pillerstorffovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept

65) SÚA Praha, MRP/P, 1907/55, Beck Coudenhovovi, Vídeň, 18.5.1907, koncept. Ministerský předseda sděluje českému místodržiteli, že o jeho intervenci v Aši a Chebu proti všeneckému kandidátovi ryt. Schönererovi a něm. radikálovi šl. Stranskému bude se v referátu panovníkovi zmiňovat jako o výhradní zásluze Coudenhovové.

Všechna jednání mající za cíl ovlivňování výsledků voleb do říšské rady v roce 1907 probíhala za zavřenými dveřmi ministerských a místo-
držitelských kanceláří a zůstávala před veřejností skryta. Konkrétní
akce podniknuté proti určitým představitelům českého a německého ve-
řejného života v našich zemích se proto jen zřídka stávaly předmětem
kritiky a postižení na ně reagovali jen ojediněle.⁶⁶⁾ Po této stránce
nebyla praxe v Rakousku v soudobé Evropě žádnou výjimkou. Stačí při-
pomenout politické poměry v sousední a tehdy ještě spojenecké Itálii,
kde opoziční strany za éry ministerského předsedy Giollitiho zahrnuly
po volbách v letech 1904, 1909 a 1913 vládu výtkami ze zneužití úřed-
ní moci proti jejich kandidátům.⁶⁷⁾ Ovlivňování výsledků voleb do zá-
konodárných sborů i do místní samosprávy nebylo ještě v 90. letech
neobvyklým jevem ani v zemích západní Evropy, které měly jako konsti-
tuční monarchie lepší pověst než Rakousko.⁶⁸⁾

Některá opatření úřadů v době všeobecných voleb však nezůstala
utajena a vláda se za ně stala v tisku i v parlamentě předmětem ostré
kritiky. Rozruch vzbudil zejména postup ministerstva financí proti
třem úředníkům dolnorakouského zemského finančního ředitelství ve
Vídni, z nichž dva byli neúspěšnými kandidáty v květnových volbách do
říšské rady. Proti těmto úředníkům bylo zavedeno disciplinární řízení
již na počátku přípravy voleb, avšak bezprostředně po vyhlášení jejich
výsledků bylo uzavřeno a všichni postižení, účetní revident Friedrich
Schmid, účetní oficiál Wilhelm Pollauf a finanční koncipista Dr. Leo-
pold Waber, byli rozhodnutím disciplinární komise ministerstva finan-
cí přeloženi z trestu z Vídně do vzdálenějších míst v monarchii.

Záležitostí jmenovaných úředníků se sněmovna zabývala již v první
schůzi po svém ustavení. Byly podány tři pilné návrhy na její projed-
nání; první z nich předložil posl. Glöckl se skupinou sociálně demo-
kratických poslanců, druhý posl. šl. Stransky se svými německo-radi-
kálními klubovními kolegy a třetí byl podán jménem posl. barona Hocka
a byl spolupodepsán několika nezávislými demokratickými poslanci
z Vídně, mezi nimi významným právníkem Dr. Ofnerem.⁶⁹⁾ Podané návrhy
se poněkud lišily svou motivací, všechny se však shodovaly v tom, že
požadovaly, aby řízení proti Dr. Waberovi a jeho druhům bylo zrušeno.

66) Sten. Prot. H. d. Abg., XVIII. Session, 7. Sitzung am 5. Juli 1907, S. 367; posl.
Wolf v debatě o rozpočtovém provizoriu na dobu od 1.7. do 31.12.1907 se zmínil
o akci okr. hejtmana v Lanškrouně Dr. ryt. Komerse proti jeho zvolení.

67) G. T a n n e n b a u m , A History of Modern Italy, N. York 1953, str. 248.

68) J. B a r t h é l e m y , L'organisation du suffrage universel et l'expérience
belge, Paris 1912, jmenovitě na str. 211n., 492, 503-505.

69) Sten. Prot. H. d. Abg., XVIII. Session, 3. Sitzung am 25. Juni 1907, str. 63-64 a
66-67. (Návrhy posl. Glöckla a druhů a posl. šl. Stranskeho a druhů); 4.Sitzung am
26. Juni 1907, s. 136-137 návrh Hockův

V řeči, jíž odůvodňoval svůj pilný návrh, poukázal posl. Glöckl na to, že disciplinární řízení bylo proti všem jmenovaným úředníkům vyvoláno jejich veřejnou kritikou různých vládních opatření, zejména státní finanční správy, jíž stál v Beckově kabinetu v čele Polák Dr. Witold rytíř Korytowski, který byl sám zvolen v roce 1907 v jednom haličském volebním okrese do říšské rady. Posl. Glöckl dále zdůraznil, že hlavním důvodem perzekuce úředníků byla kandidatura Dr. Wabera proti čelnému představiteli rakouského křesťansko-sociálního hnutí princí Aloisu Liechtensteinovi ve volebním okrese Vídeň - Währing a oficiála Pollaufa proti vídeňskému starostovi Dr. Karlu Luegrovi, předsedovi křesťansko-sociální strany, která se svým konzervativním zaměřením zdála být vládě spolu s Polským klubem nejvhodnějším základem vládní většiny v nově zvolené sněmovně. V závěru svého obsáhlého projevu posl. Glöckl prohlásil, že disciplinární řízení proti úředníkům dolnorakouského zemského finančního ředitelství považuje sociální demokracie za útok proti základním právům státních občanů a proti právům státních úředníků, a pohrozil vládě akcemi organizovaného dělnictva v případě, že by výrok disciplinární komise nebyl zrušen. Poslanci šl. Stransky a baron Hock ve svých projevech dovozovali, že případ Dr. Wabera a jeho druhů svědčí o nutnosti vydat služební pragmatiku, která by jednoznačně stanovila práva a povinnosti státních úředníků.⁷⁰⁾

Stanovisko vlády v debatě o pilných návrzích v záležitosti jmenovaných finančních úředníků obhajoval ministr financí Dr. rytíř Korytowski. Pokoušel se přesvědčit sněmovnu, že řízení s nimi bylo zavedeno již před volbami pro projevy, které prosloviři ve volební kampani. V nich přes výstrahy nejneomalenějším způsobem veřejně napadali vládu a opatření státní správy, čímž porušili povinnosti uložené zákonem státním úředníkům.⁷¹⁾

V debatě o uvedených pilných návrzích žádný z řečníků stanovisko vlády nepodpořil. Neučinili tak ani mluvčí křesťansko-sociální strany ani Polského klubu. V debatě se neujal slova žádný zástupce českých buržoazních stran. Z českých poslanců se ujal v debatě slova pouze sociální demokrat Dr. Lev Winter.⁷²⁾

Při hlasování byla v souladu se stanoviskem vlády pilnost návrhu posl. Glöckla a druhů zamítnuta 245 hlasy proti 179 hlasům. Sněmovna se vyslovila i proti přijetí pilných návrhů poslanců šl. Stranského a

70) Sten. Prot. H.d.Abg., XVIII. Session, 5. Sitzung am 28. Juni 1907, S. 287n., projev posl. šl. Stranského, s. 290n. projev posl. dvorního rady Hocka.

71) Sten. Prot. H.d.Abg., 6. Sitzung am 2. Juli 1907, S. 346-347.

72) Sten. Prot., též schůze posl. sněm., str. 370-371

barona Hocka.⁷³⁾ Z českých poslanců hlasovali pro pilnost Glöcklova návrhu pouze sociální demokraté a oba zástupci české pokrokové strany prof. Masaryk a prof. Drtina se hlasování zdrželi.⁷⁴⁾ Poslanci ostatních českých občanských stran hlasovali proti pilnosti návrhu. Český buržoazní tisk si byl vědom nepopulárnosti postupu většiny českých poslanců a v komentáři k sněmovní debatě o záležitosti dolnorakouských finančních úředníků považoval za potřebné zaujmout rezervované stanovisko. Vytýkal ministerstvu financí, že vyčkávalo, až Dr. Weber a jeho kolega Pollauf propadnou ve volbách, a pak je přeložilo z Vídně. Pro současné národnostní poměry bylo příznačné, že se komentář snažil odvést pozornost od postoje českých poslanců v této záležitosti a využil skutečnosti, že pro pilnost návrhu posl. Glöckla a druhů hlasovala i řada poslanců hlásících se k německým svobodomyšlným stranám, jejichž tři zástupci byli členy Beckova kabinetu, k tomu, že uváděl v pochybnost spolehlivost německých občanských stran jako opory vlády v parlamentu.⁷⁵⁾

Česká veřejnost měla také důvody k stížnostem na postup některých státních úřadů před volbami. Kritizovala jmenovitě řízení, které bylo podle tiskových zpráv zavedeno s osobami, které se zúčastnily předvolebních projevů. Její výtky byly namířeny zejména proti zemské školní radě, která nařídila ředitelstvím středních škol, aby zavedla disciplinární řízení se 161 českými středoškolskými profesory, většinou z pražských ústavů, kteří podepsali provolání k volbám, v němž kladli státní školské správě řadu požadavků z oblasti školství, zejména jeho laicizace.⁷⁶⁾

Události kolem voleb v roce 1907 pak ještě jednou odvedly pozornost poslanecké sněmovny a zdržely o několik dní počátek projednávání denního pořádku, na nějž byly dány sněmovním předsednictvem nejdůležitější vládní předlohy, jejichž předložení bylo ohlášeno v tržní řeči proslovené dne 19. června 1907.⁷⁷⁾

Sněmovna byla nucena se zabývat několika pilnými návrhy, které se týkaly nesprávností a násilí spáchaného během voleb do říšské rady v Haliči. V této záležitosti byly předloženy návrhy lvovského poslance Jozefa Hudce a jeho sociálně demokratických druhů, dále posl. Breitera (nezávislého socialisty rovněž ze Lvova a druhů a ukrajin-

73) Sten. Prot., táž schůze posl. sněm., str. 395-396.

74) Právo lidu č. 182, 4.7.1907; ústřední orgán sociální demokracie považoval postoj obou realistů za nedůsledný

75) Národní listy č. 181, 3.7.1907

76) Naše Doba roč. XIV., (1906/07), str. 697

77) Sten. Proto., H.d.Abgt., XVIII. Session, 1. Sitzung am 19. Juni 1907, S. 6-10

ských poslanců Dr. Okuněvského, Dawydiaka a druhů, které žádaly vyšetření všech případů násilí a zneužití úřední moci, jichž se během přípravy a průběhu všeobecných voleb dopustily různé úřední osoby a jež vrhaly nepříznivé světlo na celou státní správu v Haliči, které byla téměř výlučně v polských rukou. Do boje za zvolení poslanců, pokud se zavázali, že budou ve Vídni podporovat politiku Polského klubu v říšské radě, byly zapojeny všechny složky státní moci v zemi v čele s místodržitelem, který byl tradičně vybírán z řad příslušníků vyšší polské šlechty. Navrhování vhodných kandidátů na místa poslanců do říšské rady ve Vídni prováděla Polská národní rada, ústřední orgán polských buržoazních stran, a navržení kandidáti museli podepisovat předem prohlášení, že po svém zvolení vstoupí do Polského klubu. Do tohoto seskupení vstoupila po volbách v roce 1907 po jistém váhání i Polská lidová strana, která v nich posílila své pozice na polském venkově.

Volby do říšské rady, zemského sněmu a do orgánů místní samosprávy v Haliči měly od zavedení ústavní vlády v rakouské polovině mocnářství nedobrý zvuk, jímž se vyrovnaly uherským.⁷⁸⁾ Po každých volbách se říšská rada zabývala četnými případy násilností, podvodů a zneužití úřední moci. U soudů se projednávaly stovky případů přestupků spáchaných příslušníky opozičních stran a skupin, zatímco přívrženci vlády za stejné delikty nebyli nikdy souzeni.⁷⁹⁾

Obvinění, která byla vznesena proti činnosti státních a samosprávných úřadů v Haliči během přípravy a průběhu voleb v roce 1907, byla velmi vážná. Řada řečníků, kteří se ujali slova v debatě o zmíněných návrzích, konstatovala, že volby v Haliči nebyly ani všeobecné ani přímé; o tajnosti se pak zejména na venkově nedalo ani hovořit. Mnoho voličů hlasovalo na legitimace, které byly vydány jiným voličům a byly od nich vylákány lstí nebo byly odkoupeny, aby se tím získaly hlasy pro vládní kandidáty. V pilném návrhu posl. Hudce, Wityka a druhů se vytýkalo jmenovitě, že mnozí voliči v Haliči byli nuceni hlasovat s průhlednými, silně potištěnými hlasovacími lístky. Přestože se navrhovatelé omezovali jen na případy, kdy své moci zneužili státní úředníci a funkcionáři svazků územní samosprávy, zmiňovali se řečníci v debatě o uvedených pilných návrzích příliš často o volební korupci a jiných nešvarech politického života v zemi.⁸⁰⁾

Předávání voličských legitimací spojovali někteří obecní zaměst-

78) K volbám v Uhrách obšírně zejména R.W. S e t o n - W a t s o n , Ungarische Wahlen, Beitrag zur Geschichte der politischen Korruption, Leipzig 1912, s. 104n.

79) Sten. Prot., H.d.Abg., 7. Sitzung am 3. Juli 1907, str. 547

80) Sten. Prot. též schůze, str. 547

nanci s tím, že vymáhali od voličů závazek hlasovat pro vládního kandidáta. Tak tomu bylo jmenovitě v Brodech, kde obecní strážníci nabízel při odevzdávání legitimací voličům, kteří vyhověli jejich naléhání, úplatek. V den voleb zůstalo v Brodech nedoručeno skoro 20 % všech legitimací. V Kolomeji pověřil starosta města doručováním volebních legitimací své známé, kteří je předali jen těm voličům, kteří zároveň přijali hlasovací lístky znějící na jméno kandidáta Polského klubu Dr. Heinricha Kolischera. V den prvního kola voleb nebylo v Kolomeji doručeno při zhruba 5 500 voličích 3 000 legitimací. Nedoručené legitimize si ponechal volební výbor Dr. Kolischera v zásobě.

V řadě případů se projevila nedostatečná ochrana opozičních voličů před stoupenci vládních stran. V Novém Sączu dostali v užší volbě voliči hlasovací lístky teprve ve volební místnosti a nebylo jim dovoleno ji opustit, aby si je mohli bez dohledu vyplnit podle svého přání. Vzhledem k tomu, že v Haliči byl vysoký počet negramotných, bylo dovoleno, aby se volebního aktu zúčastnili písaři, kteří měli vyplnit volební lístky podle vůle voličů. Za písaře byli ustanoveni většinou nižší státní nebo obecní úředníci nebo i zaměstnanci soukromých podniků. V Novém Sączu objednali volební komisaři písaře, kteří úmyslně komolili jména opozičních kandidátů, takže volební komise, v nichž měli přívrženci vládních stran většinu, mohly takové hlasy prohlásit za neplatné. Podobně se postupovalo ve více haličských volebních okresech.

Mnoho podaných reklamací se týkalo způsobu vytištění hlasovacích lístků. Ve volebním okrese č. 11 v Haliči (Krakov, předměstí Wesoła) byly tyto lístky vytištěny tak průhledně, že se dalo bez velké námahy přečíst jméno, které na nich bylo napsáno. Ve volebním okrese č. 26 (Sambor, Gródek Jagielloński) doručovali městští strážníci a magistrátní sluhové voličům hlasovací lístky, na nichž bylo jméno kandidáta Polské národní rady předtištěno výrazným černým razítkem, udánlivě proto, aby se voličům usnadnila práce. Podobná stížnost přišla do Vídně z volebního okresu, kde byl zvolen úřadující ministr pro Halič Dr. hrabě Dzieduszycki. Jménem vládního kandidáta byly předem opatřeny hlasovací lístky ve volebním okrese č. 31 (Brody). V Novém Sączu opatřoval razítkem se jménem oficiálního kandidáta Dr. Ludomila Germana jeho volební výbor.

V Haliči nebylo dbáno zákonného předpisu, že agitační místnost, v níž pracoval volební výbor každého kandidáta, nesmí být vzdálen od volební místnosti méně než 1 km. V návrhu posl. Hudce a druhů se poukazovalo na to, že byla-li někde místnost agitačního opozičního kandidáta od volební místnosti nedostatečně vzdálena, byla ihned uzavřena. Naproti tomu uváděli navrhovatelé, že např. ve volebním okrese č.

11 byly agitační místnosti vládních kandidátů ve stejných budovách, v nichž se volilo, a agitační místnosti nebyly uzavřeny. V haličském volebním okrese č. 16 (Tarnov) stál kandidát polské národně demokratické strany Dr. svob. pán Battaglia s místním vyšetřovacím soudcem před agitační místností a snažili se získat voliče. Tito byli pak po hostění v této místnosti na útraty Dr. barona Battaglii. Poté byly voličům odebrány hlasovací lístky, pokud je měli vyplněné se jménem sociálně demokratického kandidáta Dr. Drobnera, a byly jim odevzdány lístky znějící na jméno Dr. Battaglii.

V Haliči nebyly řídké případy, že vedoucí úředníci, zejména poštovní a telegrafní správy, žádali od svých podřízených písemné prohlášení, že budou hlasovat pro kandidáty Polské národní rady. V některých městech vedli představení své podřízené zaměstnance, obecní zřizence a dělníky, hasiče, zaměstnance hřbitovní správy, jatek apod. hromadně k volbám, kde musili hlasovat pod jejich kontrolou.⁸¹⁾ V Tarnově si přednosta stanice a jiní vyšší železniční úředníci vyžádali od každého železničáře hlasovací lístek a orazítkovali ho jménem vládního kandidáta Dr. barona Battaglii. V témže městě hrozil poštovní kontrolor listonošům a jiným poštovním zřízencům propuštěním nebo zastavením služebního postupu, nebudou-li hlasovat pro uvedeného kandidáta.⁸²⁾ Za debaty o pilných návrzích v záležitosti voleb v Haliči se hovořilo ještě jednou o Tarnově, a to v souvislosti ohrožováním osobní svobody voličů. Když jeden zaměstnanec železnice chtěl na hlasovacím lístku přeškrtnout na něm uvedené jméno kandidáta Dr. barona Battaglii a nahradit ho jménem sociálně demokratického kandidáta Dr. Drobnera, byl na udání nadřízeného železničního úředníka, který byl tomuto jednání přítomen, zatčen a držen celou noc v policejní vazbě.⁸³⁾

Rozhodnutí voličů bylo ovlivňováno i působením představitelů vojenské správy. V Krakově požádal starosta města sborového velitele, aby poručil zaměstnancům vojenské správy hlasovat pro vládního kandidáta.⁸⁴⁾

Za debaty o volbách v Haliči byly uvedeny případy rozdílného postupu úřadů proti polské a ukrajinské inteligenci. Sionistický poslanec Stand upozornil při této příležitosti na jednání okresního hejtmana v Sokalu ve východní Haliči, který rozdělil profesorský sbor nově zřízeného gymnasia do dvou skupin. Polským profesorům přiznal pro-

81) Sten. Prot. též schůze, str. 549

82) Sten. Prot. též schůze, str. 565-566

83) Sten. Prot., též schůze, str. 548

84) Sten. Prot., též schůze, str. 549

tízákonně hlasovací právo, i když nebyli ve městě usedlí déle než 5 měsíců, kdežto proti ukrajinským členům sboru postupoval podle zákona.⁸⁵⁾

Mluvčí polského klubu v debatě o pilných návrzích v záležitosti voleb v Haliči, posl. rytíř Małachowski, se snažil působení nepříznivých důsledků činnosti státních i samosprávných orgánů v zemi oslabit a poukazoval v různých souvislostech na to, že podobné případy, jež se udály v Haliči, se sběhly také v jiných korunních zemích. Ohrazoval se proti generalizacím nepříznivého působení úřadů na volby a zmínil se o řadě případů, kdy v ukrajinské části Haliče zneužila většina obyvatelstva některých ustanovení volebního řádu proti polské menšině. Polský klub doporučil, aby veškeré stížnosti proti volbám v Haliči byly předloženy legitimačnímu výboru poslanecké sněmovny, která má podle zákona o nich rozhodnout nejpozději do jednoho roku od data voleb. Postoupení předložených stížností k rozhodnutí, jak tomu chtěl pilný návrh posl. Breitera, považoval posl. Małachowski za zbytečné.⁸⁶⁾ Podobnou argumentaci uplatňoval ve svém projevu v debatě o haličských volbách i zástupce křesťansko-sociální strany posl. Dr. Ebenhoch. Poukázal na to, že od nového parlamentu se očekává konkrétní práce ve prospěch lidu, a vyslovil obavy, aby sněmovna zvolená poprvé podle všeobecného hlasovacího práva nešla cestou kuriového parlamentu, jehož činnost byla často ochromována pilnými návrhy, jež předkládaly radikální skupiny, aby brzdily zákonodárnou a kontrolní funkci říšské rady.⁸⁷⁾

Také návrhům na prošetření voleb v Haliči a nesprávností, které se za nich sběhly, nepřiznala poslanecká sněmovna pilnost. Pilný návrh posl. Hudce a druhů byl zamítnut 249 hlasy proti 138 hlasům, ostatní pilné návrhy byly zamítnuty bez zjišťování počtu hlasů. Ani v debatě o pilných návrzích v záležitosti voleb v Haliči se žádný český občanský poslanec neujal slova. Pro pilnost návrhu posl. Hudce a druhů hlasovali vedle sociálních demokratů bez rozdílu národností čeští realisté a národní sociálové, zástupci českých občanských stran hlasovali opět s vládními stranami. Tentokrát však čeští buržoazní poslanci považovali za nutné zdůvodnit v tisku svůj postup.⁸⁸⁾ Zdůrazňovali nezbytnost čistoty voleb a svůj postoj k návrhu sociálně demokratických a ukrajinských poslanců odůvodňovali tím, že jediným fórem kompetentním, aby projednalo otázku platnosti voleb, je legitimační

85) Sten. Prot., táž schůze, str. 565-566

86) Sten. Prot., táž schůze, str. 579

87) Sten. Prot., táž schůze, str. 576

88) Národní listy č. 183, 5.7.1907

výbor. Z dřívějších kometářů k debatě o návrzích týkajících se voleb v Haliči⁸⁹⁾ je však možno vysoudit, že se snažili nezasahovat do sporu ukrajinsko-polského a vystoupením proti Polákům si uzavřít cestu ke sbližení s vládní většinou, o něž usilovali.⁹⁰⁾

Rozbor počtu odevzdaných hlasů pro jednotlivé strany a počtu získaných mandátů⁹¹⁾ ukazuje, že sociální demokraté měli větší podíl na celkově odevzdaných hlasech než na celkovém počtu mandátů. Ve srovnání s nimi dosáhly některé české a německé buržoazní strany, jmenovitě mladočeši a němečtí pokrokaři, lepších výsledků při obsazování poslaneckých křesel, než jaké bylo jejich postavení mezi voličstvem. Za to vděčily tyto strany jistě do značné míry podpoře, které se jim dostalo od vlády a jí podřízených úřadů.

89) Národní listy č. 182, 4.7.1907

90) Národní listy č. 183, 5.7.1907

91) Österreichische Statistik, 84. Band, Die Reichsratswahlen im Jahre 1907

DIE EINGRIFFE DER ÖSTERREICHISCHEN REGIERUNG IN DIE ALLGEMEINEN REICHSRATSWAHLEN IM JAHRE 1907 /GESETZ UND WIRKLICHKEIT/

Václav Pokorný

Zusammenfassung

Mit dem Komplex der am 30. Januar 1907 verkündeten Gesetze wurde im zisleithanischen Teil der österreichisch-ungarischen Monarchie eine Wahlreform verwirklicht, wodurch nach langen Kämpfen der Arbeiterklasse und der übrigen fortschrittlichen Bevölkerungsschichten das allgemeine, direkte und geheime Wahlrecht eingeführt wurde. Die Wahlreform litt an zahlreichen Unzulänglichkeiten. Sie liess die Frauen ausser acht, wahrte auch weiterhin eine verhältnismässig hohe Altersgrenze für das aktive und passive Wahlrecht und beseitigte nicht die früher existierenden Ungleichheiten zwischen den einzelnen Bevölkerungsklassen und -schichten in sozialer und nationaler Hinsicht. Eine besonders markante Unzulänglichkeit dieser Wahlreform beruhte darin, dass sie keinen ausreichenden Schutz des Wahlheimnisses garantierte und so den ökonomisch stärkeren Wahlergruppen und auch einigen Amtspersonen die Möglichkeit zur Kontrolle des Wählerwillens und zur Manipulierung der Wähler zugunsten bestimmter Kandidaten gab.

Die Regierung des Ministerpräsidenten Dr. Baron Beck erwarteten im neuen Abgeordnetenhaus komplizierte Aufgaben, wie die parlamentarische Behandlung und Billigung des österreichisch-ungarischen Ausgleichs, des Staatshaushaltes, des Rekrutenkontingentes für das Jahr 1908 und zahlreiche weitere Forderungen im Wirkungsbereich der Militärverwaltung. Die Regierung Beck meinte, die Sicherung der erwähnten Aufgaben am verlässlichsten durch eine aus den gemässigten tschechischen und deutschen bürgerlichen Parteien zusammen mit den Vertretern der polnischen bürgerlichen Repräsentanz im Reichsrat, des Polnischen Klubs, bewerkstelligen zu können.

Mit dieser Absicht nahm die Regierung die Vorbereitung der Wahlen in Angriff. Der Ministerpräsident erliess an die Statthalter in Prag und Brno und an den Landespräsidenten in Opava vertrauliche Weisungen, welche Kandidaten sie selbst oder auf dem Umweg über die Bezirkshauptleute oder auch andere staatliche Behörden und Unternehmen unterstützen sollten. Das Streben der Regierung nach Beeinflussung der Ergebnisse der allgemeinen Wahlen im Jahre 1907 konzentrierte sich namentlich auf die Stichwahlen, bei denen zwischen jenen zwei Kandidaten

entschieden werden sollte, die im ersten Wahlgang die meisten Stimmen erhielten.

Die Tätigkeit der Regierungskreise, über die, wie die erhaltenen Dokumente zeigen, Kaiser Franz Josef I. und vielleicht auch der Thronfolger Erzherzog Franz Ferdinand d'Este vom Ministerpräsidenten informiert worden waren, zielte darauf ab, bei den Stichwahlen die Wahl einer möglichst grossen Zahl sozialdemokratischer Kandidaten zu verhindern und den Zutritt zum nächsten Abgeordnetenhaus den Vertretern jener Parteien zu ermöglichen, die der Vorstellung der Regierung von einer geeigneten Majorität entsprachen. Von den tschechischen politischen Parteien unterstützten die staatlichen Organe am meisten die Kandidaten der jungtschechischen und der Agrarpartei, von den deutschen Wahlgruppierungen die Angehörigen der Volkspartei und der Fortschrittlichen. Der Ministerpräsident wirkte aktiv darauf hin, ein Abkommen zwischen den von der Regierung unterstützten Parteien über eine wechselseitige Unterstützung ihrer Kandidaten bei den Stichwahlen herbeizuführen. Er erteilte auch den untergeordneten Stellen die Weisung, für die Agitationszwecke dieser Parteien aus staatlichen Fonds erforderliche Geldmittel flüssig zu machen. Er war bemüht, auch durch Vermittlung einiger Zentralbehörden (hauptsächlich des Eisenbahnministeriums) auf die untergeordneten Stellen dahingehend einzuwirken, dass ihre Angestellten bei den Stichwahlen die bürgerlichen Parteien unterstützen oder wenigstens nicht für die sozialdemokratischen Kandidaten stimmen.

Besondere Aufmerksamkeit der Behörden in den böhmischen Ländern war darauf gerichtet, die Wahl von Vertretern der radikalen nationalen und staatsrechtlichen Parteien beider Nationalitäten sowie einiger politischer Persönlichkeiten aus den Reihen der sog. "wilden" Abgeordneten zu verhindern. Auf tschechischer Seite war dies hauptsächlich der bisherige "wilde" Abgeordnete Vojtěch (Adalbert) Graf Sternberg, der sich im vorhergegangenen Parlament einigemal sehr scharf und nicht gerade wählerisch über den Regierungsstil des Kaisers Franz Josef I. ausgedrückt hatte, auf deutscher Seite der deutschradikale Abgeordnete für die Trautenuer Städtegruppe Karl Herrmann Wolf. In diesen beiden Fällen und bei den Stichwahlen in zwei Wahlkreisen im Gebiet von Cheb, wo der Begründer der alldeutschen Bewegung in Österreich Ritter Schönerer und der bei den Regierungsfunktionären äusserst unbeliebte deutschradikale Abgeordnete v. Štránský kandidiert hatten, unterstützte die Regierung bei den Stichwahlen deren sozialdemokratische Gegenkandidaten. Die Regierung intervenierte auch bei der Wiener Führung der sozialdemokratischen Partei mit dem Wunsch, ihre Anhänger sollten bei den Stichwahlen für die Kandidaten der von der Regierung

unterstützten bürgerlichen Parteien stimmen, falls diese Kandidaten Angehörige der tschechischen und deutschen radikalen nationalen Parteien zu Gegnern hätten. Der Ministerpräsident bemühte sich auch auf die Führer der tschechischen nationalen Minoritäten in einigen deutschen Wahlkreisen in Böhmen und Mähren einzuwirken, wo bei den Stichwahlen die Wahl von Vertretern der von der Regierung präferierten deutschen bürgerlichen Parteien gefährdet war.

Die Aktionen gegen einige Kandidaten oppositioneller Richtungen blieben der Öffentlichkeit allerdings nicht verborgen. Hingegen wurde die Regierung in den ersten Sitzungen des neuen Abgeordnetenhauses wegen ihres Vorgehens gegen die Beamten der niederösterreichischen Landesfinanzdirektion in Wien Dr. Waber, W. Pollauf und F. Schmid im Zusammenhang mit den Wahlen kritisiert. Die Sozialdemokraten und Vertreter einiger deutsch-freiheitlicher Richtungen warfen der Regierung Beck vor, ein Disziplinarverfahren gegen die genannten Beamten während des Wahlkampfes eingeleitet und dann eingestellt zu haben, als klar wurde, dass zwei von ihnen, die in Wien gegen die Führer der christlichsozialen Partei, den Wiener Bürgermeister Abg. Dr. Lueger und Prinz Liechtenstein, kandidiert hatten, nicht gewählt werden. Die Sozialdemokraten, die in dieser Angelegenheit am rührigsten waren, betrachteten das Verfahren gegen Dr. Waber und Genossen als Verletzung grundlegender Bürgerrechte und drohten mit Aktionen der Arbeiterschaft, falls das Disziplinarverfahren, das mit der Versetzung der genannten Beamten aus Wien endete, nicht kassiert würde. Obgleich die Verteidigung der Regierung im Abgeordnetenhaus in der Angelegenheit Dr. Wabers und Genossen recht wenig überzeugend klang, wurden alle in dieser Angelegenheit eingebrachten Dringlichkeitsanträge von der aus den tschechischen, deutschen und polnischen bürgerlichen Parteien bestehenden Mehrheit abgelehnt.

In seinen ersten Sitzungen musste sich das Abgeordnetenhaus des Reichsrates auch mit den Dringlichkeitsanträgen befassen, die im Zusammenhang mit der Vorbereitung und dem Verlauf der Wahlen in Galizien eingebracht worden waren. Die diesbezüglichen Antragsteller, die Sozialdemokraten und die Vertreter der ruthenischen politischen Parteien aller Richtungen, brachten in der einige Tage währenden Debatte über diese Anträge zahlreiche Fälle von Bestechung, Amtsmissbrauch und anderen Formen der Beeinflussung der Wahlergebnisse zugunsten der polnischen bürgerlichen Parteien seitens amtlicher Funktionäre vor und verlangten, alle Beschwerden gegen die Reichsratswahlen in Galizien durch einen zu diesem Zweck gewählten Sonderausschuss untersuchen zu lassen.

Die Mehrheit des Abgeordnetenhauses lehnte jedoch die Dringlich-

keitsanträge zur Lösung des Streites um den Verlauf und die Ergebnisse der Wahlen in Galizien ab und machte sich den Standpunkt des Polnischen Klubs zu eigen, für Wahlbeschwerden sei der Legitimationsausschuss des Abgeordnetenhauses zuständig, der über jede einzelne Beschwerde entscheiden müsse. Diese Ansicht unterstützten mehrheitlich auch die tschechischen bürgerlichen Parteien, die sich sogar bemüht sahen, ihre unpopuläre Haltung gegenüber den Ereignissen in Galizien bei den Wahlen im Jahre 1907 in der Presse zu rechtfertigen.

Der Legitimationsausschuss des Abgeordnetenhauses, der am 1. März 1908 in Warschau tagte, bestand aus 12 Mitgliedern, die von den Parteien ernannt wurden. Er hatte die Aufgabe, die Beschwerden der Wähler zu prüfen und zu entscheiden, ob die Wahlen in Galizien rechtmäßig waren oder nicht. Der Ausschuss kam zu dem Schluss, dass die Wahlen in Galizien im Jahre 1907 nicht rechtmäßig waren, da es zu erheblichen Verstößen gegen die Wahlgesetze gekommen war. Diese Entscheidung wurde von den tschechischen Parteien begrüßt, da sie ihre Position in Galizien stärken sollte.

Die Entscheidung des Legitimationsausschusses hatte erhebliche Auswirkungen auf die politische Situation in Galizien. Die tschechischen Parteien konnten ihre Forderungen nach einer Neuauflage der Wahlen in Galizien aufrechterhalten. Dies führte zu weiteren Verhandlungen zwischen den polnischen und tschechischen Parteien, die jedoch ohne Erfolg blieben. Die tschechischen Parteien setzten sich für eine vollständige Neuauflage der Wahlen in Galizien ein, während die polnischen Parteien eine Neuauflage der Wahlen ablehnten.

Die Entscheidung des Legitimationsausschusses war ein wichtiger Schritt in der Geschichte der Wahlen in Galizien. Sie zeigte, dass die tschechischen Parteien bereit waren, ihre Forderungen nach einer Neuauflage der Wahlen in Galizien aufrechtzuerhalten.

1) Die Entscheidung des Legitimationsausschusses wurde in der Presse veröffentlicht. Siehe: „Gazeta Polska“, 1. März 1908, S. 1.

2) Die tschechischen Parteien setzten sich für eine vollständige Neuauflage der Wahlen in Galizien ein. Siehe: „Gazeta Polska“, 1. März 1908, S. 1.